

ПРОБЛЕМА РОЗДІЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Актуальність проблеми. Одним із найцінніших здобутків будь-якого демократичного суспільства є свобода вибору: політичного, професії, місця проживання, освітнього закладу та ін. У високорозвинених країнах суспільству надається широкий спектр освітніх послуг, які за своєю різноманітністю дають змогу задовольнити потреби кожної особистості. Індивідуальний підхід до освіти дає змогу враховувати бажання кожної конкретної людини щодо темпів навчання, обсягу курсів, що вивчаються, методики викладання.

У сучасній Україні створення національної системи освіти потребує орієнтації на особистість. У цьому плані варто звернути увагу освітян на проблеми сучасного жіноцтва, у вирішенні яких, можливо, допомогли б жіночі школи. Нівелювання в навчально-виховному процесі особливостей обох статей негативно впливає на його наслідки. Це актуалізує необхідність вивчення досвіду роздільного навчання в історії вітчизняної і зарубіжної педагогічної думки. Адже, як відомо, розподіл шкіл на жіночі та чоловічі зумовлений історично.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема жіночої і чоловічої освіти знайшла відображення у працях науковців, педагогів, громадських і культурних діячів різних історичних періодів. Так, у другій половині XIX – на початку XX століття в Україні це питання досліджувалося багатьма педагогічними діячами, серед яких М. Демков, О. Кониський, А. Обухов, М. Пирогов, К. Ушинський та ін.

Окремі аспекти роздільного навчання, а саме винятково розвиток жіночої освіти, знайшли відображення у дисертаціях: І. Малинко «Высшее женское образование на Украине» (вторая половина XIX – начало XX века) (1985 р.), І. Волкова «Жіноче питання в Україні (друга половина XIX століття)» (1995 р.), Л. Вовк «Генезис пріоритетних тенденцій освіти дорослих в Україні (II пол. XIX – 20-і роки XX століття)» (1996 р.), Т. Сухенко «Середня жіноча освіта в Україні (XIX – початок XX ст.)» (2000 р.), Л. Єршової «Розвиток жіночої освіти на Волині (кінець XVIII – початок XX століття)» (2002 р.), Т. Шушари «Розвиток жіночої освіти в Таврійській губернії (XIX – початок XX століття)» (2006 р.), Т. Яковишиної «Організація педагогічної взаємодії у жіночих гімназіях Волині як умова соціального становлення учениць (друга половина XIX – початок XX століття)» (2010 р.), О. Аніщенко «Розвиток професійної освіти жінок в Україні (друга половина XIX – початок XX століття)» (2000 р.), в яких проаналізовано різні аспекти жіночої освіти. Важливими є праці з історії освіти жінок А. Бикової, М. Зінченка, М. Левицького, О. Ліхачової, М. Песковського, О. Піллер, В. Овцина, в яких подається загальна характеристика процесу формування системи жіночої освіти в Російській імперії.

Щодо освіти чоловіків, то її особливості розглядаються фрагментарно у контексті соціально-економічних, суспільно-політичних подій в Україні. Але, як відомо, перша чоловіча середня школа – Острозька академія відкрилася в Україні в кінці XVI століття, а перша жіноча – Харківський інститут шляхетних дівчат – створена у 1812 р. Оскільки жінці самою природою судилося народжувати дітей, виховувати їх, у досліджуваний період вважалося, достатньо тих знань, що передавали матері донькам з покоління в покоління. Звідси і відкриття шкіл відбувалося переважно для чоловіків, і завдання перед ними ставилися зовсім інші, ніж перед жіночими школами.

Мета дослідження. Здійснення історико-педагогічного аналізу проблеми роздільного навчання у загальноосвітній школі України наприкінці XIX – на початку XX століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Друга половина XIX століття позначилася низкою реформ, політико-економічні перетворення мали глобальні соціальні наслідки. Зміни

у соціально-економічній сфері вимагали від людства нового рівня освіченості: суспільство потребувало інтелектуально розвинених працівників. Стрімко активізувалася й вітчизняна гуманітарна думка: створювалися освітні товариства, розвивалася педагогічна журналістика, відбулося пожвавлення соціально-педагогічного руху, який боровся з неграмотністю. Інтелігенція виступала проти шкільних статутів, які обмежували доступ непривілейованих верств населення, нерівних можливостей жінок і чоловіків у можливості здобувати освіту. Уже в кінці XIX – на початку XX століття відбуваються зміни в поглядах на цю проблему, хоча і влада і більшість населення країни визнавали правомірною другорядну роль жінки у суспільстві; особливо зростає інтерес громадськості до питань статі взагалі й в освіті, зокрема. Друга половина XIX – початок XX століття – період еволюції становища жінок. Видатні громадські діячі критикували патріархальні основи, що закріплювали статеву дискримінацію. М. Пирогов своїм виступом «Питання життя» (1856 р.) звернув увагу суспільства на організацію освіти, виховання взагалі та виховання чоловіка і жінки зокрема [4]. «Жінки, – писав він, – доглядаючи за колискою людини, організовуючи ігри її дитинства, навчаючи її вуста промовляти і перші слова, і першу молитву, стають головними зодчими суспільства» [5, с. 51]. Тому суспільство не може залишитися байдужим до успіхів і невдач жіночої освіти і отже мусить підтримувати її. Педагог акцентував увагу на тому, що дівчина, «закінчивши курс навчання, ховається в сімейному колі; її діяльність, а отже, і результати навчання, залишаються невідомими, і суспільство може судити про це тільки з подальших, менш очевидних наслідків» [6, с. 192].

Відомий педагог Костянтин Дмитрович Ушинський виступав за рівні права чоловіків і жінок в освіті. Освіта жінки, як і освіта чоловіка, має стати загальнолюдською і гуманною. Жінкам нарівні з чоловіками мають бути відкритими двері не тільки початкових і середніх, а й вищих навчальних закладів, про що у своїй праці «Одна з темних сторін німецького виховання» (1865 р.) він писав «чоловік і жінка – особи рівноправні, однаково самостійні й однаково відповідальні» [13, с. 190].

Зазначимо, що видатний український письменник, просвітник, громадський діяч і педагог О. Кониський засуджував обмеження соціальної ролі жінки та виховання в ній лише майбутньої дружини, матері. У своїх працях «Про жіночу освіту взагалі і про Полтавську жіночу гімназію» (1862 р.), «Жіноча освіта на Україні» (1884 р.) він ставив вимоги до розвитку жінки як особистості, яка має «рівні з мужчинами» права на освіту, захищав загальноосвітній, відкритий характер виховання жінки, його безперервність і загальнодоступність. Так, О. Кониський доводив, що жінці знання потрібні не лише для того, аби влаштувати особисте життя, але й для служіння суспільству. Саме тому одне із завдань розвитку жіночої освіти він сформулював так: «Жіноча просвіта має пристосовуватися до тих практичних умов, котрі посилає нам життя» [2, с. 52]. По суті, педагог проголошував гендерну рівність у виборі професії, однак «нема ніякої причини не відчинити широких дверей жіноцтву на ниву медицини, всіх технічних знань, контор і канцелярій. Само життя вимагає цього все пильній і пильній» [2, с. 52].

Підкреслимо, що поступове набуття жіночим населенням економічної незалежності зумовило усвідомлення історично сформованої соціальної детермінанти – нерівноправності, загострювалося протиріччя між традиційними патріархальними установками та новими вимогами до поведінки чоловіка й жінки. Чоловік втрачав звичний статус глави родини, жінка – роль об'єкта його влади. Поступове усвідомлення жінкою свого «я» сприяло утвердженню нової моралі, яка захищала рівні можливості чоловіка і жінки у доступі до влади, освіти, культури тощо.

Встановлення всестанового характеру початкової школи (більшість початкових шкіл були спільними для навчання чоловіків і жінок), відкриття земських шкіл, міських училищ, збільшення кількості професійних і вищих навчальних закладів відігравали важливу роль у економічному та культурному розвитку держави. Зміни в освіті відбувалися у контексті загальних реформ громадянського суспільства. Серед цих змін слід відмітити реформу жіночої освіти (кінець 50-х – початок 70-х років XIX століття), яка вплинула на те, що жіноча

школа стала безстановою і відкритою, як і чоловіча; відкриття жіночих училищ відомства імператриці Марії сприяло набуттю дівчатами професії домашньої вчительки; з 70-х років XIX століття почався процес зближення жіночих навчальних закладів з чоловічими за змістом навчальних предметів відповідно до «Положення про жіночі гімназії й прогімназії Міністерства народної освіти» (1870 р.), за яким жіночі училища перейменовувалися у гімназії та прогімназії [10], які мали характер приватних навчальних закладів і утримувалися на кошти громадськості й пожертвування та призначалися в основному для дівчаток «середнього статку». «Положення» орієнтувалося на практичний характер освіти, хоча й не виходило за межі призначення жінки-матері і виконання нею традиційної усталеної гендерної ролі в суспільстві. Ним також визначався 7-річний термін навчання замість 6-річного, як це було раніше. З 1872 р. почали масово відкриватися приватні жіночі гімназії, що працювали за міністерськими програмами. Так, за даним Міністерства народної освіти, у 1880 р. у Російській імперії вже нараховувалося 106 жіночих гімназій і 156 прогімназій, проте лише 10% з них були державними [11].

Головна мета жіночих гімназій і прогімназій полягала у «приученні до поваги релігії як основи життя й доброї моральності, до порядку, законності й чесному виконанню обов'язку, щоб у такий спосіб підготувати їх на служіння суспільству й зробити вірними слугами Государя й Батьківщини» [7, с. 9]. Курс жіночих гімназій включав такі обов'язкові предмети: Закон Божий, російська мова (граматика і знайомство з найважливішими творами словесності), арифметика з додатком рахівництва і основи геометрії, географія загальна й російська, історія всесвітня і російська, найголовніші поняття з природничої історії й фізики з додаванням відомостей, що стосуються домашнього господарства та гігієни, краснопис, рукоділля і гімнастика. До необов'язкових предметів гімназій і прогімназій належали: французька, німецька, латинська або грецька мови, малювання, педагогіка, музика, співи танці [8]. Викладання педагогіки здійснювалося за програмою, яка містила відомості про виховання, про прийоми і методи викладання обов'язкових предметів у жіночих гімназіях. Програма з педагогіки містила також відомості, які допомагали б «ученицям при виконанні своїх майбутніх обов'язків як виховательок: при цьому особлива увага зверталася на особливості харчування й продукти для немовлят і для дитячого віку, про значення чистого повітря для здоров'я дітей, про догляд за шкірою, про спокій і рух, про типові дитячі хвороби» [12, с. 91].

Щодо змісту освіти середньої школи: у порівнянні із чоловічими інституціями, у жіночих середніх навчальних закладах була менша тривалість навчання й ущільнені навчальні програми (у чоловічих 206 год., у жіночих – 175 год. (міністерські – жіночі гімназії Міністерства народної освіти) і 143 год. (марійські – відкриті всестанові навчальні заклади, діяльність яких була започаткована відомством Імператриці Марії за ініціативи відомого педагога, професора М. Вишнеградського (квітень 1858 р.), без урахування мистецького компоненту).

Чоловічі гімназії діяли за «Статутом гімназій і прогімназій Міністерства народної освіти» 1871 р., згідно з яким усі чоловічі гімназії класичні і реальні перетворювались на класичні, метою яких визначалася підготовка юнаків до вступу в університет. Кошти на утримання гімназистів надавалися урядом, громадою і приватними особами. У гімназіях викладалися: Закон Божий, російська мова з церковнослов'янською і словесність, латинська і грецька мови, математика, фізика і космографія, історія, географія, природознавство, німецька і французька мови, чистописання, малювання і креслення. Гімнастика і співи викладалися безкоштовно лише для бажаючих. За окрему плату учнів навчали музиці і танцям. Як зазначалося у «Збірнику постанов по Міністерству народної освіти» (1865 р.), гімназисти носили форму, пристосовану до умов клімату та пір року. Головним завданням чоловічих гімназій було виховання любові до вітчизни, патріотизму, релігійності, товариськості, волі, самостійності й відповідальності, тоді як кожна випускниця гімназії була обізнана з наукою догляду за дитиною, процесом виховання дітей, з правилами здорового способу життя [9]. П. Каптерев в «Історії російської педагогіки» наголошував, що виховний процес у чоловічих

гімназіях здійснювався класними наставниками, яких призначали з числа тих викладачів, що мали найбільшу кількість уроків у конкретному класі. Популярними були драматичні гуртки, фізкультурні змагання. У чоловічих гімназіях карали учнів за скарги, за приниження, образу молодших [1]. Чоловічі гімназії мали за мету підготовку учнів для продовження освіти в університетах, у підготовці випускників до служіння державним інтересам, а жіночі не ставили таких завдань: вони, крім надання знань з основ наук, орієнтували дівчат-гімназисток на виконання соціальних ролей виховательки, гувернантки, а також готували учениць до виконання ролей дружини, матері, тобто основною метою освіти дівчат було формування знань, умінь і навичок, необхідних для ведення домашнього господарства та виховання дітей.

Висновки. Отже, підсумовуючи, зазначимо, в кінці XIX – на початку XX століття відбувалася повільна еволюція поглядів щодо призначення жінки і чоловіка у суспільстві та сім'ї, що вплинуло й на трансформацію системи освіти. Друга половина XIX – початок XX століття – це період еволюції становища жінок, період виборювання ними рівноправного статусу з чоловіками, насамперед через здобуття рівної з ними освіти, про що свідчить відкриття жіночих гімназій і прогімназій, які стали відкритими та відігравали важливу роль у зміні ставлення суспільної думки до жінки, поширенні жіночої середньої освіти, піднесенні культурного рівня жінок, залученні їх до суспільного життя, розширенні сфери життєдіяльності та реалізації права жінок на здобуття професії у педагогічній, медичній та інших галузях. Також відбуваються тенденції до зростання кількості чоловічих навчальних закладів у країні, що теж пояснюється соціально-економічними потребами суспільства: у потребі підготовки учнів для продовження освіти в університетах, до служіння державним інтересам тощо.

За нашим переконанням, роздільне навчання є системною науковою проблемою, яку вважаємо за доцільне розглядати у контексті теоретичних і практичних здобутків вітчизняної та зарубіжної педагогіки з урахуванням сучасних тенденцій розвитку шкільної освіти, концепції виховної діяльності, в яких обґрунтовано провідні завдання виховання.

Таким чином, здійснений нами науковий пошук не вичерпує окресленої проблеми і потребує подальших досліджень.

Література:

1. Каптерев П. Ф. История русской педагогики / П. Ф. Каптерев. – Петроград, 1915. – 557с.
2. Кониський О. Жіноча освіта на Україні / О. Кониський // Педагогічні погляди : зб. ст. / [упоряд. : В. Л. Федяєва, Г. В. Белан]. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – С. 46-53.
3. Константинов Н.А. Очерки по истории средней школы: гимназии и реальные училища с конца XIX в. до Февральской революции 1917 г. / Н.А. Константинов. – М. : Учеб.-пед. изд-во Мин-ва просвещения РСФСР, 1957. – 246 с.
4. Петренко О.Б. Роль ідей М. Пирогова у становленні гендерного підходу у вітчизняній педагогіці / О.Б.Петренко // Наукові записки. Серія «Психол.-пед.» науки / [за заг. ред. проф. Є.І.Коваленко]; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М.Гоголя, 2009. – № 4. – С. 146-149.
5. Пирогов Н.И. Вопросы жизни / Н. И.Пирогов // Избр. пед. соч. / сост. и автор коммент. А.Н. Алексюк, Г.Г. Савенок; отв. ред. А.Н. Алексюк. – М.: Педагогика, 1985. – С. 29-51.
6. Пирогов Н.И. Программы и правила для женских пансионов / Н.И. Пирогов // Избр. пед. соч. / сост. и автор коммент. А.Н. Алексюк, Г.Г. Савенок; отв. ред. А.Н. Алексюк. – М.: Педагогика, 1985. – С. 177-198.
7. Положение о народных училищах и женских гимназиях Юго-Западного края и правила о специальных испытаниях по Министерству народного просвещения. – К. : Универ. типогр., 1869. – 44 с.
8. Родевич М. Сборник действующих постановлений и распоряжений по женским гимназиям и прогимназиям Министерства народного просвещения с последовавшими с 1870 г. изменениями и дополнениями / М. Родевич. – СПб., 1884. – 93 с.
9. Сборник постановлений по Министерству народного просвещения . – СПб., 1876. – Т. III. – С. 1420-1444.
10. Свод законов Российской империи. – СПб., 1893. – Т. XI, ч. I. – С.400-402.
11. Сухенко Т.В. Жіноча середня освіта в Україні (XIX - початок XX століття) / Т.В.Сухенко // Укр. іст. журн. – 1998. – №5. – С. 63-74.
12. Учебный план педагогики (2 урока) в 7-м классе / Родевич М. // Сб. действующих постановлений и распоряжений по женским гимназиям и прогимназиям М-ва нар. просвещ. с последовавшими с 1870 г. измен. и

доп. – СПб., 1884. – С. 34; 91.

13. Ушинський К.Д. Одна з темних сторін німецького виховання / К. Д. Ушинський // Вибр. пед. тв. : в 2 т. – К.: Рад. шк., 1983. – Т. 1. – С. 182-191.

Стаття присвячена проблемі роздільного навчання, тобто окремого навчання чоловіків і жінок в Україні в другій половині XIX – на початку XX століття.

Ключові слова: роздільне навчання, жіноча освіта, освіта чоловіків, загальноосвітні навчальні заклади.

Статья посвящена проблеме раздельного обучения, т.е. отдельного обучения мужчин и женщин в Украине во второй половине XIX – в начале XX века.

Ключевые слова: раздельное обучение, женское образование, мужское образование, общеобразовательные учебные заведения.

The article deals with a separate education, ie a separate education of men and women in Ukraine (in the second half of the nineteenth - early twentieth century).

Keywords: separate education, women education, education of men, gymnasium.

УДК: 372.8:811.111

**А.А. Назарчук, А.В. Бредік
м. Хмельницький, Україна**

ШЛЯХИ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ НА СЕРЕДНЬОМУ ЕТАПІ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Знання і кваліфікація є пріоритетними цінностями в житті людини в умовах інформаційного суспільства. Для того, щоб вільно орієнтуватися у всіх аспектах розвитку обраної галузі у світовій практиці, необхідно володіти інформацією не тільки рідною мовою, але й іноземною. Саме тому ХХІ століття ЮНЕСКО визначено століттям поліглотів.

Ось чому проблема вивчення іноземної мови як засобу спілкування набуває особливого значення в сучасній школі. Таким чином, основною метою вивчення іноземних мов є формування і розвиток комунікативної компетентності учнів, навчання практичному володінню іноземною мовою.

Для сучасної мовної освіти вкрай необхідні міжпредметна інтеграція, варіативність та орієнтація на міжкультурний аспект в оволодінні мовою. Саме такий підхід до вивчення іноземної мови сприяє мотивації навчання, а мотивація в свою чергу – це успішне оволодіння іноземною мовою, це якісні результати, це розвиток і виховання успішного випускника, громадянина України, майбутнього професіонала своєї справи [1].

Проблемою мотивації навчання займалися вчені: І. Бех, Л. Божович, Ю. Бабанський, І. Васильєв, Д. Ельконін, А. Леонтьєв, А. Маркова, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський та ін. Вони вважають, що мотивація – це складне багаторівневе психічне утворення, що акумулює інтереси, потреби, схильності, уявлення, потяги, очікування значущих для особистості результатів її діяльності. Так, А. Маркова вважає, що для організації ефективної виховної роботи щодо розвитку мотивації вчителю дуже важливо уявити собі загальні тенденції вікового розвитку школяра: знати з якими мотивами приходить дитина в школу, яка мотивація може і має складатися в учнів до кінця початкової школи, щоб вона готовила учнів до вирішення завдань середньої школи; враховувати, яка мотивація може і має скластися в учнів до кінця середньої школи, щоб випускник був готовий до постановки і вирішення професійних і соціальних задач [2].

Метою статті є обґрунтування шляхів, спрямованих на формування мотивації навчання англійської мови на середньому етапі навчання.

Педагогічна діяльність, як справедливо зазначає М. Поташник, будучи сплавом науки і мистецтва, завжди припускає творчість, практично втілювану в нестандартний підхід до вирішення проблем; розробку нових методів, форм, прийомів і засобів та їх оригінального